

AZ ÉLŐ DANTE.

Irta: *Neller Mátvás.*

Nagy művek, alkotások mögött gyakran elhomályosul a még oly hatalmas alkotónak alakja is ; jelképpé, elvont fogalommá eszményesül, márványszoborrá merevedik a teremtő, alkotó, tehát élő és emberi ember, akinek korszakok és századok-formálta szobra, arcéle mögött nem lüktet a friss, viharzó vér, akinek simává csiszolódott vonásai mögött nem háborognak indulatok és érzelmek. Halott emlékmű lesz a teremtő ember, örökké élő alkotásának tövében. Különösképpen áll ez a tragikum az Isteni színjáték nagyon is emberi költőjére, aki felé most baráti, testvéri szeretettel fordul kései földije és honfitársa, Papini. Aligha akad sok a mai világirodalom mesterei között, aki oly hivatott a lélektelen hagyomány, a megszokás és a közhelyek halottasházának elárvult lakóit új életre támasztani, mint ez a firenzei művész. Elkoptatott közhelyek és gépiesen lélektelen hagyományok örök, született ellensége ő, aki ateizmusának és deizmusának vívódásain át úgy jutott el az igazsághoz, hogy mindmáig megőrizte merész, újító, forradalmi lelkületét, sziporkázó, meglepő, sokszor cigánykerekező szellemességét. Így lett az örök igazságok, a legszebb hagyományok új életet adó lázadója, aki a merevgörcs-fenyegette traditionalizmust segített megmenteni, amikor merész újítások felé sóvárgó korunkban azt magát bátor és megújhodó forradalomba hajszolta.

Vérbő, villanyos árammal teltett író, aki életet fakaszt mindenkől, amihez hozzá ér, csodálatos szellemidéző, akinek érintésére hideg kövek és szobrok, fagyott emlékek és gondolatok elevenednek meg. Ezért is örvendtes, hogy érdeklődése Dante felé fordult, hiszen úgyszólván csak legújabb könyve nyomán döbbenünk rá, milyen halott volt mindaddig a nagy firenzei.

Papini most tervszerűen az embert, a sokszor gyenge, bűnös, vétkes, de ma is eleven embert keresi az isteni színjáték írójának merev álarca mögött. Élő könyvnek készült e méltatás, ami a legnagyobb mértékben sikerült is. Nem Dante-életrajz adathalmaza vagy tudálékossága tárul az olvasó elé, hanem az az «emberien emberi ember», akit eddigi ismereteink szerint könynyebb volt csodálni, mintsem szeretni. Akit csak terzináinak az örökkévalóság, az ég felé hömpölygésében ismertünk, azt Papini most lehozza az égi magasokból, a bizonytalan távolságokból a földre, hogy testileg is érzékelhetővé váljék, amint a hétköznapi életben mozog, sétál Firenze utcáin és terein, indulatoskodik, hízeleg, megalkuszik, tréfálkozik és falánkan étkezik. Igaza van Papininek : a hős pongyolában is hős, akármit mesél az inasa. Nem lesz Dante sem kisebb, ha úgy látjuk, amint kortársai előtt megjelent, esetlen, kurta termetével, beesett arcával, jelentéktelen, félszeg modorával. Nem érezzük akkor sem kevesebbnek, talán csak emberibbnek, tragikusabb sorsúnak és ezért szívünkhöz közelebbállónak, ha tudjuk, mily tetéztett volt bűnökben, gyengeségekben és szenvedélyekben, hogy alkalom adtán kémkedett, hogy kleptomániás volt, nagy evő és olykor azzal szórakozott, hogy bohócokkal kelt versenyre vagy macskákat idomított. Mily idegen ettől a Dantétól a képmásairól oly jól ismert héroszi, aszkéta, prófétai római arcél, amely viszont számunkra volt olyan hűvösen semmitmondó és távolálló.

«A szenteket tiszteljük, de a testvért megbocsájtó gyöngédséggel

magunkhoz öleljük», mondja az író, és mennyire igaza van. Nem, korántsem volt szent és kifogástalan az emberiség történelmének ez az egyik legnagyobb lángelméje, gyarló, gyenge testvér ő is, akit tiszteletünk mellett megérténünk, olykor sajnálnunk, sőt szeretnünk nem csak lehet, de kell is.

Ha valaki csak úgy keresztüllapoz a könyvön, könnyen tévedhet; fölötte félrevezető írás. Szerzője már előszavában haragos hadat üzen tanároknak, diákoknak, kritikusoknak, vaskalaposoknak és felületes olvasóknak. Tudatosan és megvetéssel mellőz minden nagyképűséget, nem kápráztat el teóriákkal és föltevésekkel, nem csillogtatja előtanulmányait, hanem oly egyszerűen, közvetlenül és magától érthetődő természetességgel ír hősről, mint ahogy legjobb barátjáról mesélget az ember. Mintha mi sem akadt volna útjába, nehézség vagy probléma, mintha csak futó ötleteket említene fel. Mintha dilettáns csevegne dilettánsok számára. Pedig csak az emberi közvetlenség hitvallója szól azokhoz, akik ilyesmi után vágnak.

És mégis, tüzetesebb olvasás után nagy távlatok nyílnak a szem előtt és ráeszmél az ember, hogy a friss, könnyed írás mögött évtizedek elmélyülő, komoly tanulmánya érzik és nem hengegő szóbeszéd Papini részéről, amikor azt hangoztatja, hogy fiatalok óta Dante volt számára a legizgatóbb megoldásra váró feladat.

Érdekes milyen komoly figyelemmel fordul Papini a mendemondák, pletykák felé is, amelyek már a maga korában Dante személye köré fonódtak. Ilyen úton akarja ledönteni a «hivatalos Dante» szobrárt, hogy helyébe odaállíthassa a maga élő emberét. A hajszálhasogató tudomány a halottat felboncolja, de csak az isteni szikra, ebben az esetben a szeretettel párosult alkotó művészetehetség képes a merev tagokba új lelket lehelni. Ezért mondja a hivatásos Dante-kutatókról az író: «becsülöm őket, akárcsak a molnárt, aki a nyers lisztet szállítja, amelyet a pap majd megszentel».

Már pusztán kiindulási pontja is olyan a szerzőnek, ahonnan föltétlenül el kell jutnia a «Dante vivo», az élő költő közelségébe. Meggyőződése szerint annak, aki e szellemóriás lábnyomain elindulva igyekszik őt megközelíteni, magának is katolikusként, művészként és firenzeinek kell lennie. (Ez talán kissé Benedetto Crocena is szól.) És ezzel már, amily röviden, époly tökéletességgel ki is jelölte Dante helyét a földi világban, a lelkiség, a szellem, a faj és a földrajz topografiái szerint. Ez esetben pedig aligha akad Papini mellett még valaki, aki méltóbb lenne hősenek nyomdokaiba szegődni, aki annyira, oly mélyen és lényegében katolikus, de egyben művész és firenzei volna.

A firenzei polgár mellett hármast lelkületet lát meg Papini Dantében: a héber prófétát, az etruszk főpapot és a római imperialistát. Mint minden igazán keresztény embernek, neki is a biblia volt legfőbb szellemi tápláléka, de az ótestamentum állott hozzá legközelebb, az óvó, intő, rettenetes fenyegetéseket dörgő próféták. Izrael legnagyobb prófétáinak testvére ő, Ézsaiás és Jeremiás kései utóda, aki öklét rázva riasztja eljövendő borzalmakkal lejtőre tért embertársait.

A sírontúli élet, az eljövendő dolgok «lidérces sejtelméi», a démonoknak és földalatti rémeknek látomásai viszont az etruszk mondanakörre utalnak. Amikor Dante jóslatokba bocsátkozik, nem elégszik meg általánosságokkal, hanem haruspex módjára szinte matematikai pontoságra törekszik. A régi rómaiaktól pedig az igazság és a politikai egységre törés kettős ösztönét örökölte. A két véglet, Cato, a polgár és Caesar, a világhatalom álmodója egyesülnek benne és művében.

Általában a legmeglepőbb ellentétekből szövődik össze egyénisége. Nem nevezhető tiszta racionalistának, hiszen ahhoz túl sok a látomása; de nem is misztikus, mert gondolkodása mégis értelmi és politikai színezetű. Megrendítő és emberileg pedig egyenesen tragikus az ellentmondás műve és egyénisége meg sorsa között. Sanyarú élete vége felé, már mint koldusbotra jutott, szegény, hazátlan földönfutó: közbenjárónak képzei magát ég és föld, császár és pápa között. Félsg, álmodozó, gyenge és szinte már nőies lélek: aki az emberiségnek rettenetes, olykor kegyetlen és könyörtelen ostorozója. Az érzékiség gyöngye, esendő rabszolgája, aki Beatriceját szinte imádattal emeli fel egyenesen a Szent Szűz oldala mellé. Nem ez az igazi, az élő Dante, korántsem az, akinek terzináiban mutatkozik meg. Sőt ellenkezőleg, egész műve nem egyéb, mint kárpótlása saját nyomorúsága és gyengesége tudatának, hogy modern kifejezést használjunk: ábrándos érzelmi és költői «kiélés», amely egyensúlyt igyekszik teremteni a sors és az álmok között.

Szeretett-e Dante? Megvolt-e benne a lélek gyöngédsége és túlradó érzelve? Hazájáért, földjéért, Itáliájáért minden bizonyal rajongott, bár ez próféta, átkozódó, korholó szeretet volt, amely zavaros és viharos időkben a leghasznosabb. «Nemes fenevadak szeretnek így, több karmolással és harapással, mint cirógatással és talpnyalással.» Vad és kegyetlen szeretet ez, amelyet gyöngye lélek, gyáva jellem sohasem képes megérteni.

Szeretete az emberiség iránt azonban, amint Papini oly tömören írja, «inkább teológiai, mintsem evangéliumi, inkább az agyában lakik, mintsem a szívében». Krisztus Urunkról, annak szenvedéseiről is «dogmatikus illetudással» beszél, több alázattal, mint lángolással. Nem Krisztus fiának vagy testvérének, de katonájának érzi magát. Aki pedig az Istennel szemben langyos, az az emberek iránt fagyos lesz. Ezért lett Dante emberszeretete lenéző és elméleti. Igaz, hogy szeretni elsősorban is annyit jelent, mint a szeretett lény javát akarni: de egy Szent Ferenc egyetemes testvéri érzése idegen az észlely költőtől.

Ezzel függ össze, hogy kegyetlen, könyörtelen, aki a részvétet határozottan elítéli. Ostobának és balgának nevezi az irgalmasszívúkat, pokolbeli útjában gyűlölettel rugdal a világ legszerencsétlenebbjeinek, az elkárhozottaknak koponyáiba és tépázza hajukat. Aki életükben személyes és politikai ellenségei voltak, azokat halála után is üldözi és személyes bosszúról álmodozik.

Igen, a bosszúszomj: ez egyik legfőbb alaptermészete, ebben nem ismer irgalmat, rideg és keményszívű. A földi vagy pokolbeli büntetéseket titkos vagy leplezetlen elégtétellel és jóleső érzéssel emlegeti és az örök kárhozat nem «büntetés» számára, hanem Isten bosszúja; ő pedig a mások szenvedése fölött kárörömet érez.

Nem is csoda ezek után, ha az értelem e hideg fanatikusa, amint Papini könyvében kimutatja, sajnálkozással, lenézéssel és gyöngédtelenül gondol a gyermekekre, megveti azok lelkiületét, eltávolodván ezáltal a keresztény felfogástól a gőgös pogány szellemiség felé.

A problémák, amelyeket Dante fölvet, sokszor ma is újak és napirenden vannak. Ki akarja zárni a politikát és politikázást az Egyház életéből, el akarja tiltani a papokat attól, hogy valamely párthoz csatlakozzanak. Az imperialista eszme gyakorlati és elméleti harcosa, aki az egész világot közös kormányzat alatt akarja egységesíteni. Szerinte a népek igazsága biztosításának csak egy módja van: ha már nem az egész világ, legalább egész Európa

politikai egysége. Előre meglátja a századok mulva újra csalogató Páneurópa ábrándképét.

Papini nagyszerűen állítja szembe a kor két legnagyobb egyéniségét, akik csupán kevelységükben voltak testvérek: Péter utódát, Bonifácot, a pápát, és Vergilius örökösét, Dantét, a költőt. Mindkettő utópista: Bonifác a teokrata, Dante az imperialista utópiát testesíti meg. Mindketten Istentől megszálottnak érezték magukat, de nem érthették meg és nem becsülhették egymást.

Papini végigvezet Dante egész életén, ezen a csodálatos, eseménydús, hatalmas életen, végig az Isteni Szinjátékon, amelynek versoraiból művészi, mesteri kézzel gyűjti össze mozaikkockáit, hogy kirakja az olvasó elé az új, élő színekkel színezett képmást, a ma is modern, mindig újszerű, mert mindig nagyon emberi költőt. Nem volt szent Dante Alghieri, nem volt hősöz, gránit-szilárd jellem. Csak ember volt: és ez a «csak», ez az a kötőszócska, amely hozzánk fűzi, közelünkbe hozza, megértésünkre és szeretetünkre egységessé teszi.

Bűneiben és hibáiban, kevelységében és mohóságában, szenvedéseiben és vívódásában most lett igazán testvérünk ez a mindeddig csupán hideg magaslaton díszelgő szobor, amely életre kelt, hogy nagy honfitársa elkísérje földi életútján, «flórenci májusoktól a szomorú romagnai őszig». Ilyen út végén többet, szebbet és szívehezszólóbbat mond még az isteni színjáték is, ha a terzinák hömpölygésében mindig ott érezzük a halhatatlan alkotásban vajúdo halandó költőt, a végtelen felé áhító véges embert, a tökéletesség felé törő botladozó bűnöst. A szobor leszállt talpazatáról, az éltető művész lelket lehelt a kőbe, és most itt áll előttünk az igazi, az emberi, az élő Dante.

Georges Bernanos: Journal d'un curé de campagne. (Roman. Paris, 1936. Plon, 366 l.)

Valami mélyről jövő izgalommal veszem kezembe ezt az új Bernanos-könyvet. Már a címe — Egy falusi plébános naplója — a Sous le Soleil du Satan-t juttatja eszembe. Talán azt a lelkesedést, izgalmat és meghatódást keresem benne, melyet ez a nagy regény adott. Szeretem Bernanos különös, fekete-fehér, napatlan, szintelen világát, mely minden francia íróétól annyira különbözik, melyben a valóság és a természetfölötti határa elmosódik, a misztika és a mindennapi élet egymásbaömlenek s Isten és sátán szinte emberi közelségben mutatkoznak az olvasó — vagy inkább az «átélő» — előtt. Mert Bernanos művészetének erejével igazán inkább «átélő»-ivé, mint olvasóivá tesz.

A Journal-t valóban a Sous le

Soleil du Satan mellé állíthatjuk. Sok közöttük a hasonlóság. A Napló nem szabályos regény — szinte nem is merjük így nevezni. Első olvasásra talán nem is látunk az alkotás mélyére, hajlandók vagyunk csak regényt látni benne és a tulajdonképeni epizódokból kiindulva keressük az egységet, az összefüggést. Ezek az epizódok — a grófné «története», aki fia halála óta elvesztette a reménységét, a kis Seraphitáé, aki vonzódik a különös fiatal paphoz, «elárulja» s ezért vezekel — csak a plébános lelki fejlődésének egységében nyerik el tulajdonképeni jelentőségüket. Így a Naplónak csak két igazi szereplője van: Isten és a napló írója, az ambricourti plébános. Uradalmi cselédek, nagyon szerény emberek gyermeke. Nagyon szegény, szerény és egyszerű maradt egész életében, a világ dolgai mindig egy kicsit idegenek maradtak számára. Szinte csu-

kott szemmel jár: nem látja azt, ami körülötte, közvetlen közelében történik. A lelkek azonban tisztán állnak előtte, látja őket és meg tudja indítani a vallomásokat. Hogyan? mivel? ez éppen a csuda, ez éppen a kegyelem, mely által több ő, mint valami kis misztikus muzsikáról álmódzó «mezítlábas» papocska. Ennek a kegyelemmel megáldott életnek testi-lelki naplója, az ambri-courti plébános vallomása, Istennel való beszélgetése ez a könyv, talán egy új Pensées-kötet, regény formában. A torcy plébánossal folytatott beszélgetések mélységükkel gyakran Pascalt juttatják eszünkbe. Így a többi személyeknek háttérbe kell szorulniuk. Életük csak addig érdekes, amíg együtt haladtak a szegény kis pappal misztikus útján. Ezért tűnnek fel emberei minden regényírói előkészítés nélkül, váratlanul.

Bernanos le tudja fordítani a fenségést, a csodásat a való élet, a regény nyelvére. Áhítatos lélekkel, de erőteljesen fordít. Nehéz feladat: könnyen fantasztikus, szónokias, nevetséges lehet. Első regényeiben még érezhettük a közeli világot nem látó vagy másképpen látó kis plébános modorát, a regényindulások nehézségét, a tárggyal birkózó stílus homályosságait — bár éreztük ebben is a nagy író. A Naplóban ez a szerény ügyetlenkedés művészi kifejező eszközzé vált s Bernanost nem utolsó sorban mint íróművészt, stílusművészt is csudálhatjuk. A szerénység, öntudat, lelki kétségek, misztikus elragadtatás attitűdjeit kell kifejeznie. A falusi plébános mindennapi életének rajza, a torcy plébános, Delbende doktor vagy Seraphita alakja, a hosszú, szédítő erejű beszélgetések olyan művészi értékek, melyeket el kell ismernie annak is, aki misztikáját nem tudja vagy nem akarja megérteni.

Sárkány Oszkár.

François Mauriac: L'ange noir. (Regény. Grasset. 1936.) — Istenről és Mammonról írt elmélkedésében fejt ki Mauriac azt a gondolatot, hogy az ember a kereszt rabjaként születik. Egyetlen szabadságunk csak abban áll, hogy ezt a keresztet vissza lehet utasítanunk. És el is távolodhatunk tőle csakugyan, oly hosszúra nyujtva a hozzááfűző szálakat, hogy nem is látjuk többé, hátunk mögé tekintve, fenn az égen Istennek rettenetes jelét. De ha egyszer megtorpanunk és szívünkbe üt valamiféle seb s magunkba hullva mondjuk: nincs tovább, akkor, bármilyen messzire is tévelyegtünk, a kereszt kötelékei újból visszahúznak, emberfeletti meglepő erővel és ösztönösen tárjuk ki két karunk, kezünket nyujtva meg lábunkat is, amelyet már gyermekségünk óta átjárt a szeg.

Ez a néhány mondat tartalmazza annak a küzdelemnek lényegét, amely nemcsak Mauriac írásainak, hanem általában a katolikus irodalomnak uralkodó tárgya és amely a kegyelmi erők által képviselt jó s a bűn csábító ruhájába öltözött Gonosz közt zajlik le az emberi lélekben hangsúlyozottan a Megváltás két évezredén át. A harcot a szabad akarat váltja ki s a bűn, Claudel szavaival élve, leválást jelent a nagy és szent erőktől, amelyek közrefognak, támogatnak minket mindenfelől. Más szóval a dráma ott kezdődik, ahol az ember akarata nem símul elfogadóan Isten rendelkezéséhez, visszautasítja a kitűzött célt és saját szenvedélyét, vágját akarja követni, kiélni megvalósítani. Minél magasztosabb volt a cél, minél fontosabb a rendelés, annál kegyetlenebb a lázadó lélek keserve s így a bukás mélysége adja meg az elárult hivatás mértékét.

Isten egyenesen ír görbe vonalakon — mondja az a portugál közmondás, amelyet Claudel egyik legnagyobb drámájának mottójául

választott, de hasonlóan hangzik Mauriac új hősének, Gabriel Gradère-nek vallomása is, amelyet az elhagyott falu papjához intéz: Ne féljen a botránkozástól. Van valami ebben a történetben, ami megerősíti a láthatatlan világba vetett hitet, amelynek Ön szolgája lett, mert a természetfölötti rendbe be lehet hatolni a mocsáron keresztül is. Amire a pap a non confundar jövőt látó hitével válaszol: Halálunk magyarázza meg az életet.

Mert nélkül a magyarázat nélkül mi volna más Gabriel Gradère élete, mint a képmutatásnak, hazugságnak, házasságtörésnek, csalásnak és zsarolásnak ördögi sorozata, amelyre a fekete angyal szeretőjének meggyilkolásával teszi fel a koronát. Már gyermekségében is a szentségtörő alakoskodás jellemzi ezt a papnak szánt parasztiút, aki túlságosan hamar tudatára jut annak a varázsnak, amelyet jólszabott alakja a leányszívekre gyakorol. Érettségi után nyomban el is hagyja a szemináriumot, elcsábítja pártfogójának leányát, Du Buch Adilát és Bordeauxba megy, ahol egy prostituálnak barátja lesz. Adila Spanyolországban rejti el szégyenét, itt nevelteti kis fiát mindaddig, amíg Gradère a gazdag hozomány reményében feleségül nem veszi a külső formájában egyáltalán nem vonzó leányt. A házasság örve alatt Gradère megkaparintja Adila vagyonát, régi barátjával Párizsba költözik és végigcsúszza azt az alvilági lejtőt, amelynek a selyemfiúság s a kábítószerkereskedés csak első enyhe kis hajlása volt. Adila meghal, Gradère megkopik, elfásul, megöregedik, de nem tud szabadulni attól a cinkostárs hetérától, aki kompromittáló adataival örökre kezében tartja. És mikor ez az elvetemült teremtés újabb zsarolással akarja teljessé tenni a férfi végtét. Gradère elhatározza, hogy

kitépi magából a multat, hogy végez vele. Gyilkossá lesz.

Mauriac hőse azonban nem ennek a legsúlyosabb bűnnek hatása alatt törik meg. Aline megfojtása az ő szemében igazolt cselekedet, ítélet és védekezés. De ez volt az a bűn, amelynek megrázó ereje elűzte a sátáni megszállottságot; bűn, amely a rosszra haljó akarat végső erőfeszítése volt, hogy utána leejtett kezekkel adja át magát annak a hívásnak, amely a pokol varázslatában leélt élet mesgyéjén még bocsánatot ígér és engesztelésre szólít. Mert Gabriel Gradère szívéből nem halt ki soha az a sejtelem, hogy az emberi akarathoz magasabb hatalmak is társul szegődnek és ez a sejtés ismertette fel vele minden tettében a Sátán jegyét. Megtéréséhez csak egy dolog hiányzott, az, hogy meghasadjon a tagadás káprázata s hogy visszafordulva végre elismerje megtagadott célját, a keresztre fűző szenvedést.

Mauriac hősei a bűn útján jutnak el Istenhez. Nem azért, mintha egyedül ez lenne ember számára járható, hanem, mert ezen az úton olyan lelkek haladnak, akiknek története a regényírás követelményeinek szempontjából a leghálásabb anyagot tudja nyújtani. A Mauriac-hősök közül eddig Gabriel Gradère írta le a legnagyobb kerülőt abban a mocsárban, ahová a romlás fénye csalogatja az eltévelyedett földi vándort, az ő története eddig a legkifejezettebben démonikus jellegű. De ez a túlzás, amely a spirituális elgondolást jellemzi, nem befolyásolta az ábrázolás mértékét. Az Ange noir egyike a legtisztább felépítésű Mauriac-regényeknek, amelyeknek sorába nemcsak néhány közös alakja révén, hanem a természetből, emberi környezetből és lélekből kivont hangulata és harmóniája, továbbá a kegyelem problémája által is a legszorosabban beleilleszkedik.

Semjén Gyula.

Amerika felé...

Aki a világirodalom áramlatait s nagy összefüggéseit nyilvántartja, az utóbbi tíz esztendőben minden kétséget kizáróan megállapíthatta, hogy a regény s általában a próza súlypontja az angolszász nemzetek irodalmába tevődött át. Az utóbbi esztendők nagy regénysikerei — kevés, példáterősítő kivételtől eltekintve — egytől-egyig angol és amerikai írók tollából kerültek ki. Az angolszász világon belül pedig lassankint, de észrevehetően Amerika felé toódik ez a súlypont — hiszen ma már az angol kiadók utaznak át minden nyáron Amerikába, hogy újdonságokra «vadásszanak», mint ahogy azelőtt az amerikai publisher-ek rándultak át Londonba, megfelelő dollárokkal. Hihetetlenül dús, sokoldalú és sokszínű a mai angolszász prózairodalom s még a felszint sem borzolja meg a figyelő kritikus, ha néhány könyvet, író, kísérletet kiemel ebből a bő aradatból.

Világszerte divatosak lettek az életrajz-regények, a novellisztikus földolgozású biográfiák. Mabel Lethbridge, aki FORTUNE GRASS címen írta meg a maga életét, nem pályázik Maurois vagy Zweig babérajaira. A saját élete egyszerű emberi sors, de annál megdöbbentőbb értékű és erejű. A kis Mabel a háború alatt egy lőszergyárban dolgozott, a műhely felrobbant s a szerterepülő robbanó lövedékek szörnyűségesen megcsontkították. A könyv nagyrésze annak a története, hogy hívő lélekkel, hihetetlen akaraterővel miként jut el odáig, hogy — ingatlanügynökséget alapít. Közben a színházak előtti sorbanállók számára székkölcsönző vállalatot teremt, rikkancs-szervezetet épít föl — fillérekből egzisztenciát alkot. A törhetetlen emberi lélek megrázó dokumentuma ez a könyv.

Nőíró Eliza Bialk is, aki ON WHAT STRANGE STUFF c. regényében a mai Chicago époszát próbálja megírni. Hét emberi sorsot futtat párhuzamosan, de ezek a párhuzamos vonalak nemcsak a végtelenben találkoznak, hanem a földi életben is gyakran keresztezik egymást. Négy férfi és három nő élete tárul elénk a michiganparti nagyváros színes forgatagában. Köztük különösen érdekes annak a lánynak sorsa, akinek családja Délmagyarországról származik, aki elveti régi életét, származását, környezetét és — amerikai írónő lesz. Ebben talán önéletrajz-részletet is sejthetünk.

Az életrajz-regények mellett nagy divatja van a generációs krónikáknak is. A legrokonszenvesebbek közül való Arthur Pound ONCE A WILDERNESS c. könyve. A széles, nyugodt, a mi Alföldünkhöz hasonlító iowai tájon játszhatja le három nemzedék életét. Pompás emberek valamennyien, állattenyésztők, földművelők, az elemek háborújának türelmes katonái. Különösen egy patriárka-alak jellemében teremt csupaélet figurát a kitűnő író.

Generációs regény Ernest Boyd ROLL RIVER c. munkája is. Egy amerikai kisváros növekvését, lakóinak sokrétegű változását állítja elénk. A nagy, boldogtalan, csendesen tűrő szerelem színeit kevesen festik finomabb ecsettel a mai amerikai írók közül. Amellett az amerikai közlekedés fejlődéstörténetének irzgalmas szakaszát kísérhetjük végig — a lovasfogattól az autóig, a primitív mozdonyoktól a kontinenst átszelő lokomotív-óriásokig.

Nem regény, de Amerika nagyon jellemző produktuma Don Marquis kötete, az ARCHY AND MEHITABEL. Ötletesebb, élesebb szatírárt keveset írtak a mai amerikai életről. Archy — svábbogár, aki éjszakánként előmászik a sötétségből és gaz-

dájának, a könyv szerzőjének író-gépén — szabadverseket kopog. A nagybetűket természetesen nem tudja használni, de közlései enélkül is érthetőek. Mehitabel a házbeli macska, akinek kalandjairól és életéről mulatságos beszámolókat kapunk. Színház és film, politika és tudomány egyformán «megkapja» a magáét. Don Marquis purifikátor, aki a tréfa köntösébe öltözteti kemény igazságait. Archy époly népszerű Amerikában, mint Carl Anderson enfant terrible Henry-je vagy a nálunk is jólismert nagybajszú kis király, akit Sogloff rajzolóceruzája teremtett meg.

Jóformán új műfaj az, amit Lawrence Housman teremtett meg Victoria Reginájában. Legalább is gyökeres átdolgozása annak a módszernek, amelyet Gobineau használt A RENAISSANCE-ban. Housman, aki már közel jár a nyolcvanadik esztendőhöz, Viktória királynő életét foglalta harminckilenc kis színdarab epizódjaiba. Attól a pillanattól kezdve, hogy a kis süldőlány első ízben hallja: talán ő lesz Anglia uralkodónője — egészen a gyémánt-jubileum napjáig kísérik végig a korszakot jelentő, nagykirálynő sorsát. Rengeteg kedves, mulatságos epizódot ástott ki a szerző s a kor minden nagysága, Disraelitől Palmerstonig, Lord Kitchenertől Tenysonig szerepel a kötetben.

BIG STEEL — ez a címe Leslie Swabacker könyvének, amely az a cél regénye. BIG STEEL — így hívják azt a korlátlanhatalmú amerikai acélkirályt, aki egyszerű munkásból nemzetmentő ipar élére jut. Pittsburgh születésétől kezdve egészen a modern, óriás acélelepekig kísérik életét. Rengeteg bűn, bánat, aljas-ság, szenvedés van ebben a sorsban, de ugyanakkor szinte heroikus nagyság. Egy iparág s egy nagy korszak ragyogása, amelyet az acélkohók izzása fest véressé.

Rupert Croft-Cooke a legfiatalabb angol írói nemzedék képviselője. Ez a nemzedék szívesen keres a szigetországtól távoleső miliőt, témát. A PICARO, Croft-Cooke legutolsó regénye is ezt bizonyítja. Egy barcelonai utcagyerek élete, akiből Dél-amerikában milliomos lesz, de aki végül visszatér a katalán fővárosba s ott hal meg szegényen. A spanyol és latinamerikai élet egészen ismeretlen rejtélyeit magyarázza és oldja meg a szerző, aki hosszú időt töltött Spanyolországban és Argentínában.

Teljes ellentétét jelenti Croft-Cooke könyvének BEVERLEY NICHOLS finom írása, az A THATCHED ROOF. Semmivel sem több és semmivel sem kevesebb, mint az író szerény vidéki házának története — attól a pillanattól kezdve, hogy megvásárolta egészen addig, amikor otthon lett belőle. A sussexi táj friss zöldje, az angol vidéki élet valóságsgazú képei sorakoznak föl ebben a csupaszív könyvben. Beverley Nichols, aki éppen most a hit és a modern vallás nagy problémáival foglalkozik, maradandó emléket állított magának ebben a finom kis kötetben.

A fantasztikus és satirikus regény különös vegyülete Joseph O'Neill könyve, a LAND UNDER ENGLAND. Az ósrégi római fal tövében ősi család leszármazottja él, aki egy holdfényes éjszakán lejut abba a földalatti birodalomba, ahol nincs egyéniség, ahol még beszédre sincs szükség, mert az emberek gondolatátvitellel érintkeznek s ahol az érzéseket nem ismerik. Ragyogó pamflet — de az is lehet, hogy mély, emberi segélykiáltás ez a könyv, amely mellett izgalmas kalandregénynek is beválnék. Amikor a hős visszatér a felvilágra, egyszerre elviselhetőbbnek találja az életet és boldogabbnak a legszomorúbb sorsot is.

Tábori Pál dr.